

ข้อมูล ข้อคิด จากวัดกุฎีดาว

ศ. ดร. สันติ เล็กสุขุม *

ภาพที่ ๑

เจดีย์ประธานบนฐานประทักษิณ ซึ่งมีขาสีงห์ประดับ บนลานประทักษิณเป็นชั้นซ้อนลดหลั่น เอนลาดชันไปรับองค์ระฆังที่เหลือเพียงส่วนล่าง (กรมศิลปากรบูรณะแล้ว) ชั้นส่วนบนพื้นปูอิฐ คือส่วนยอดที่ทลายลงมา

วัดร้างขนาดใหญ่แห่งนี้ อยู่ทางตะวันออกนอกเกาะกรุงศรีอยุธยา ความสำคัญในอดีตเมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายมีระบุอยู่ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา(ฉบับพันจันทนุมาศ)ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ในปีพ.ศ. ๒๒๕๔ โปรดให้พระอนุชาธิราชปฏิสังขรณ์วัดนี้ พระอนุชาธิราชพระองค์นี้ ต่อมาเสวยราชย์แทนสมเด็จพระเชษฐา เจดีย์พระนาม(หลังสวรรคต)ว่า สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ

ครั้งหลังสุดที่กรมศิลปากรเข้าฟื้นฟูสภาพการร้างของวัดนี้ เมื่อราว ๕ ปีก่อน ได้ปรับสภาพพื้นที่ ปูพื้นกระเบื้องดินเผา (เข้าใจว่าคงพบหลักฐานว่าเคยมีอยู่ก่อนเมื่อยังเป็นวัดในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย)คราวเดียวกันนั้นกรมศิลปากรได้บูรณะเจดีย์ประธานขนาดใหญ่ เป็นเจดีย์ทรงระฆัง ก่อบนฐานสูงทั้งได้จัดการกับหลักฐาน ที่เป็นชิ้นส่วนของเจดีย์ประธาน ตั้งแต่ตอนบนของทรงระฆังขึ้นไปถึงยอด ซึ่งทลายลงมาทางด้านทิศเหนือโดยรักษาไว้ตามสภาพที่กองอยู่บนพื้น นับว่าน่าชมเชยความคิดและวิธีการเช่นนี้

เจดีย์ประธานก่ออยู่ในบริเวณอันเป็นกึ่งกลางของวัด (ภาพที่ ๑) ทางตะวันออกซึ่งเป็นด้านหน้าวัดมีอุโบสถ ทางตะวันตกของเจดีย์ประธานมีวิหาร ดังกล่าวนี้อีกแกนหลักของวัดเรียกกันว่า แกนตะวันออก-ตะวันตก ระเบียบของการสร้างวัดให้มีแกนหลักเช่นนี้ มักเคร่งครัดในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เช่นวัดพุทไธสวรรย์ วัดมหาธาตุ วัดพระราม วัดราชบูรณะ

แต่วัดสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นที่ยกเป็นตัวอย่างข้างต้น วิหารอยู่ทางตะวันออกซึ่งเป็นด้านหน้าของวัด ดังนั้นหากเชื่อว่าวัดกุฎีดาวสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เช่น เพราะมีแกนหลักของวัด แต่มีปัญหาว่าอุโบสถกลับอยู่ทางด้านหน้า ก็ต้องมีข้ออธิบายว่า คราวใดคราวหนึ่งหลังการสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นแล้ว ได้มีการสลับให้วิหารเป็นอุโบสถอุโบสถจึงเป็นวิหาร

* ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

เจดีย์ประธาน ซึ่งก่อบนฐานประทักษิณสูง ฐานนี้ประดับขาสีงอันเป็นงานประดับที่เชื่อว่าเริ่มแพร่หลายเมื่อสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง ดังนั้นหากคิดว่าวัดนี้สร้างขึ้นสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ก็ติดต่อไปได้อีกว่าฐานประทักษิณสูงนี้อาจก่อหุ้มฐานเจดีย์ประธานองค์เดิมซึ่งคงก่อบนฐานไม่สูงกว่า (ภาพที่ ๑)

เหนือฐานประทักษิณ กรมศิลปากรบูรณะให้เป็นชั้นซ้อนลดหลั่นเพื่อเอนลาดขึ้นไปรับองค์ระฆัง หากเค้าเดิมก่อนบูรณะเป็นเช่นนี้ ก็นับว่าแปลกไปจากส่วนเดียวกันของเจดีย์ทรงระฆังทั่วไป แนวที่เอนลาดเช่นนี้ชวนให้นึกถึงลักษณะที่มีอยู่ประจำของเจดีย์แบบมอญพม่า

องค์ระฆังซึ่งเหลือเพียงตอนล่าง เหนือขึ้นไปทลายลงมาตามที่กล่าวไว้ก่อนแล้ว ขึ้นส่วนที่ทลายลงมามีทั้งขนาดใหญ่ของส่วนที่เคยเป็นองค์ระฆัง และส่วนยอด แต่ประหลาดที่ไม่พบชิ้นส่วนใดที่น่าจะเป็นบัลลังก์เหลี่ยม ซึ่งจำเป็นต้องมี เพราะเป็นระเบียบของส่วนตั้งต่อขึ้นไปจากองค์ระฆังอันเป็นปรกติของเจดีย์ทรงระฆังในศิลปะอยุธยาตั้งแต่ต้นมาจนปลายสมัย

การไม่พบชิ้นส่วนของบัลลังก์ ชวนให้คิดถึงชั้นลดหลั่นรองรับองค์ระฆังที่เพี้ยนกลายมา เพราะเจดีย์แบบมอญ-พม่ามีแบบที่ไม่ทำบัลลังก์เหลี่ยมด้วยเช่นกัน ดังนั้นหากการปฏิสังขรณ์ครั้งใดครั้งหนึ่งได้มีการดัดแปลงให้เป็นรูปแบบอันชวนคิดดังกล่าว การปฏิสังขรณ์ครั้งนั้นคงมีประเด็นประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจ เพราะการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดใหญ่เช่นนี้ย่อมต้องเป็นพระราชกิจของพระมหากษัตริย์ หรือพระบรมวงศ์ หรือหากเป็นข้าราชการสำคัญระดับสูงมาก เช่นอัครเสนาบดี แต่แล้วเหตุใดจึงบูรณะเจดีย์ประธานให้เป็นแบบอย่างมอญ-พม่า

อนึ่ง ไกลฐานประทักษิณ ส่วนยอดที่ทลายลงมากองอยู่ ระบุได้ว่าเป็นปล้องไฉน คงเป็นแบบอย่างของครึ่งสร้าง โดยมีร่องรอยพอกทับเปลี่ยนเป็นบัวทรงกลุ่มเถาอันเป็นงานครึ่งบูรณะ (ภาพที่ ๒) ดังนั้นอาจช่วยบ่งชี้ว่าสัมพันธ์กับลักษณะดัดแปลงที่ชั้นลดหลั่นรองรับองค์ระฆัง กับการไม่มีบัลลังก์รูปเหลี่ยมของเจดีย์ประธานด้วย

ภาพที่ ๒ (ขยายจากภาพที่ ๑)

ชิ้นส่วนของยอดที่ทลายลงมา ชันปูนปั้นทับซ้อน
คราวบูรณะในอดีต แสดงถึงการซ่อมโดยก่อพอก
เปลี่ยนลักษณะ

นอกจากงานบูรณะเจดีย์ประธาน ตลอดจนชิ้นส่วนที่ทลายลงมาซึ่งรักษาไว้ตามสภาพและงานฟื้นฟูพื้นที่แล้ว กรมศิลปากรยังได้บูรณะอุโบสถและวิหารอีกด้วย สำหรับอุโบสถซึ่งอยู่ทางตะวันออกมีปัญหาด้านแบบอย่างของฐานของอุโบสถซึ่งเป็นฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ข้างทิศใต้สวดบัวลูกแก้วอกไถ่มี ๒ เส้น (ภาพที่ ๓) ส่วนข้างทิศเหนือ สวดบัวลูกแก้วอกไถ่มีเพียง ๑ เส้น (ภาพที่ ๔) ความแตกต่างเช่นนี้ผิดปรกติแก่กรมศิลปากรในฐานะผู้รับผิดชอบการบูรณะคงอธิบายได้

ภาพที่ ๓

ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ทางท้ายอุโบสถข้างใต้ สวดบัวลูกแก้วอกไถ่ มี ๒ เส้น

ภาพที่ ๔

ฐานบัวลูกแก้วอกไก่ ทางท้ายอุโบสถข้างเหนือ สวดบัวลูกแก้วอกไถ่ มี ๑ เส้น

* * * * *